

TAE-SOPIMUS: TAUSTAA, ALUEJAKO, ASEIDEN JYVITYS JA SIVUSTAKYSYMYS

Valtiotieteen maisteri Juha Harjula

1. JOHDANTO

Keski-Eurooppaan toisen maailmansodan jälkeen keskitetty tavanomainen asevoima on koettu eurooppalaisen rauhan vakavimmaksi uhkaksi. Keskitys on ollut - ja on vieläkin - seurausta Euroopan sotilaspoliittisesta jaosta. Vuosikymmeneksi lukkiutuneen tilanteen ensisijainen syy oli Neuvostoliiton yhteiskunnallisessa ja poliittisessa järjestelmässä: sen tuntemassa syvässä epäluulossa länttä kohtaan. Tämä epäluulo konkretisoitui Neuvostoliiton sotilaallisessa doktriinissa ja sen joukkojen ryhmityksessä eteen työnnettyihin aseisiin Keski-Euroopassa. Pitkään jatkunut valmistautuminen aina 1970-luvun lopulle väistämättömänä pidettyyn ydinase- tai tavanomaiseen sotaan söi sääliittä valtakunnan varoja ja esti sen järkipäisen kehityksen. 1970-luvulla Neuvostoliitossa todettiin, että taloudellinen kasvuvauhti oli jatkuvasti hidastunut 1950-luvun lopulta lukien. Presidentti Juri Andropovin aloittamaa uudistustyötä jatkamaan tullut presidentti Mihail Gorbatsšov muutti Neuvostoliiton suuntauksen Euroopan turvallisuuspoliittisen kartan perusteellisella tavalla.

Minskissä heinäkuussa 1985 Gorbatsšov varoitti sotilaita, että tulevaisuudessa he joutuvat tulemaan toimeen vähemmällä. (1) Sotilasjohdon ja Gorbatsšov'n erimielisyydet näytävät kiteytyneen erityisesti sopimusten verifikaatio- ja budjettikysymyksiin.

Sotilasdoktriinin uudelleenarviointi oli kuitenkin alkanut jo ennen Gorbatsšov'n valtaantuloa. Vuosina 1983-84 doktriinin sotilasteknisellä tasolla kiinnitettiin aikaisempaa enemmän huomiota sodan estämiseen. Jos sota kuitenkin syttyisi, Neuvostoliitto pysyisi puolustuksellisella kannalla 20-30 vuorokautta yrittäen löytää sodalle poliittista ratkaisua. Jos sitä ei löydettäisi, Neuvostoliitto lähtisi salamasotaan, jossa tavoitteena oli NATO:n Iyöminen mahdollisimman nopeasti ja amerikkalaisten heittäminen omalle mantereelleen. (2) Myöhemmin doktriinista edelleen karsittiin hyökkäyksellisyyttä ja todistettiin sen dominoivaa puolustuksellisuutta.

Muutos näkyi nopeasti yhtä hyvin Neuvostoliiton ja Varsovan liiton doktriinissa, kuin aseidenriisuntapolitiikassa ja asevoimien yhtymien rakenteessakin. Budapestin vetoomuksessa vuodelta 1986 ja Berliinin julkilausumassa vuodelta 1987 esiteltiin uuden puolustuksellisen doktriinin peruslinjat. Joulukuussa 1987 allekirjoitettiin Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välinen keskikantaman ohjukset hävittävä ns. INF-sopimus Washingtonissa. Sopimusta pidettiin lännessä tärkeänä muun muassa siksi, että siinä Neuvostoliitto suostui aseistuksensa epäsymmetrisiin supistuksiin. Tätä pidettiin oleellisenä myönnytyksenä ajatellen myös tavanomaista aseidenriisuntaa Euroopassa.

Toukokuussa 1987 Varsovan liiton poliittinen neuvottelukunta teki periaatepäätöksen asevoimien yksipuolisista supistuksista. Kesällä 1988 valmistunut Neuvostoliiton viranomaisten tutkimus puolestaan päättyi siihen tulokseen, että Neuvostoliitto saattoi turvallisuuttaan vaarantamatta leikata asevoimien henkilöstöään 500 000 miehellä ja vetää kaikki joukot Unkarista ja Tšhekkoslovakiasta (3). Samoihin aikoihin Gorbatsšov kertoi liiton jäsenmaille tulevista yksipuolisista supistuksista, jotka hän julkisti YK:n

yleiskokouksessa joulukuussa 1988. Tuolloin Saksan demokraattisen tasavallan ja Tshekkoslovakian johtajat suhtautuivat epäluuloisesti kaavailtuihin supistuksiin.

Yksipuolisten supistusten heikkoutena oli, että epäsuorasti niiden toteuttaminen osoitti aikaisemmin noudatetun strategian olleen epäonnistunut. Tämä oli ehkä Gorbatshovin nimenomainen tarkoituskin. Toisena vaikeutena oli luonnollisesti vastavuoroisuuden puuttuminen. Molemmat tekijät epäilemättä hiersivät asevoimien johdon ja poliittisten päättäjien suhteita Neuvostoliitossa, mutta ilmeisesti etenkin poliittinen johto piti toimia tärkeänä voidakseen pyyhkiä länsimaitten mielistä kuvan Neuvostoliitosta "vihollisvaltiona". Kolmanneksi ja kaikkein vaikeimmaksi tekijäksi koko prosessissa osoittautui alulle pannun kehityksen hallinta. Neuvostoliitossa kesällä 1988 tehty periaatepäätös vetäytymisestä ei koskenut Itä-Saksassa olevia neuvostojoukkoja, ns. läntistä voimaryhmää, eikä liioin Puolan alueella olevaa suhteellisen vaatimatonta pohjoista voimaryhmää.

Maaliskuussa 1990 Itä-Saksassa pidettyjen "yhdentymisvaalien" jälkeen Neuvostoliitossa voitiin todeta, että Saksojen yhdistämistä ei enää voida estää. Samoin kävi nopeasti selväksi, että ehdotuksesta puolueettomasta Saksasta tai sotilasliittojen molemminpuolisesta läsnäolosta yhdistyneen Saksan maaperällä ei voida tehdä pysyvää ratkaisua, vaikka kysymys jätettiin avoimeksi toukokuussa pidetyissä ensimmäisissä ns. 2+4-neuvotteluissa Bonnissa. Heinäkuussa 1990 Stavropolissa pidetyssä kokouksessa liittokansleri Helmut Kohl ja presidentti Mihail Gorbatshev sopivat yhdistyneen Saksan NATO-jäsenyydestä ja Neuvostoliitolle annettavasta taloudellisesta avusta. Tässä vaiheessa Wienin tavanomaisia asevoimia Euroopassa (TAE) koskevia neuvotteluja oli jo käyty 16 kuukautta.

2. TAE-neuvottelujen mandaatti

TAE-neuvottelujen mandaatti (3), toimeksianto, valmistui tammikuussa 1989 kun vielä virallisesti käytiin tuloksiltaan epäonnistuneita asevoimien supistamis- eli AVS-neuvotteluja. Itse asiassa AVS-neuvottelut päätettiin vasta aivan ennen TAE-neuvottelujen alkua. Mandaattineuvottelujen tuloksena 23 liittoutuneen maan edustajaa vahvistivat nimikirjaimillaan toimeksiannon 14.1.1989. Neuvottelujen suurimpina kiistanaiheina olivat merialueiden ja merivoimien asema, taktisten ydinaseiden sisällyttäminen neuvottelujen piiriin ja neuvottelujen sovellutusalueen rajaaminen.

Loppujen lopuksi merivoimat sekä ydin- ja kemialliset aseet jätettiin toimeksiannon ulkopuolelle. Neuvottelujen kohteeksi otettiin sovellutusalueella olevat tavanomaiset asejärjestelmät niitä kuitenkaan sen tarkemmin määrittelemättä. Sovellutusalueeksi sovittiin Euroopan maa-alue Atlantilta Uralille mukaan lukien osanottajille kuuluvat saaret. Sovellutusalueen ulkopuolelle jätettiin kuitenkin Turkin kaakkoisosaa. Kreikka protestoi voimakkaasti Turkin erikoiskohtelua. Neuvottelujen tärkeimmäksi tavoitteeksi asetettiin yllätyshyökkäys- ja laajamittaisen hyökkäyskyvyn eliminointi Euroopassa.

Toimeksiannon mukaan tavoitteeseen tuli päästä vähennysten ja rajoitusten avulla, ryhmitämällä joukkoja uudelleen, sovellutusalueen vyöhyköinnillä ja asettamalla aseistukselle tasavertaisia kiintiöitä. Aikaisempaa suurempaan vakauteen ja turvallisuuteen tuli pyrkiä asteittain yhdenkään osapuolen turvallisuuteen kielteisesti vaikuttamatta.

3. Piirteitä neuvottelujen kulusta

TAE-neuvottelut alkoivat 6.3.1989 ja johtivat hyvin lyhyessä ajassa, 20 kuukaudessa, yksityiskohtaiseen ja laajaan aseidenriisuntasopimukseen. Niiden kuluessa neuvot-

teluasetelmalta kuitenkin putosi pohja, kun Varsovan liitto de facto lakkasi olemasta neuvottelukumppani ja Neuvostoliiton holhouksesta emansipoituneet maat muodostivat Neuvostoliiton kanssa aluksi "seitsemän maan ryhmä" ja myöhemmin "kuuden maan ryhmä" neuvottelujen jatkon turvaamiseksi.

Vuosien 1989-90 aikana sotilaallisesti lujasti kaksinaapaisesta Euroopasta tuli löyhempi konstellatio, jossa NATO:lla oli selvästi dominoiva asema. Neuvostoliitto koki jääneensä yksin ja tämä vaikutti sen tavoitteisiin neuvotteluissa, sillä käytännössä muuttunut tilanne Varsovan liitossa merkitsi muun muassa sopimukseen kaavailtujen ulkomaankiintiöiden mitätöitymistä. Molemmat liittokunnat olivat neuvottelujen kuluessa esittäneet hieman toisistaan poikkeavia ase- ja henkilöstökiintiöitä, jotka Yhdysvallat ja Neuvostoliitto voisivat pitää oman alueensa ulkopuolella sijoitusalueella. Poliittinen kehitys Keski-Euroopassa vei täysin pohjan Neuvostoliiton ulkomaankiintiöiltä, eikä niitä myöskään kirjattu sopimukseen.

Toinen neuvotteluihin oleellisesti vaikuttanut tekijä oli Saksojen yhdistyminen ja Saksan asevoimille 2+4 neuvotteluissa asetetut rajoitteet. Näiden prosessien - Varsovan liiton hajoamisen, Saksojen yhdistymisen 2+4 neuvottelujen kautta ja TAE-neuvottelujen kulun - yhteensovittaminen ja koordinointi tuli kevät-kesällä 1990 hallitsevaksi tekijäksi lopputuloksen kannalta.

Kolmas tärkeä tekijä, joka oli jatkuvasti otettava huomioon oli Neuvostoliiton sisäinen tila. Toukokuussa 1989 presidentti George Bush esitti lentokoneiden ja henkilöstön lisäämistä rajoitettavien tekijöiden joukkoon, kuten Varsovan liitto oli ehdottanut jo aikaisemmin. Samalla hän ehdotti, että osapuolet pyrkisivät sopimukseen vuoden kuluessa, kuitenkin viimeistään vuoden 1990 loppuun mennessä. Heinäkuun 13. päivänä NATO sisällyttikin kaikki asekattegariat ehdotukseensa. Tämän jälkeen sopimuksen pohja oli asejärjestelmien osalta valmis. Todennäköisesti tärkein tekijä Bushin asettamalle tiukalle aikataululle oli epäily Neuvostoliiton sisäisen tilanteen huonontumisesta siinä määrin, että se ajan mittaan estäisi tulokselliset neuvottelut ja sopimuksen aikaansaamisen.

4. Sopimus

Itse sopimus on suhteellisen lyhyt: 23 artiklaa 22 sivulla. Loput asiakirjakokonaisuuden 110 sivusta koostuu lisäpöytäkirjoista ja niiden liitteistä. Sopimuksen rakenne noudattaa melko tavalla vuonna 1987 solmittua keskikantaman ohjussopimusta, joskin TAE-sopimus on huomattavasti laajempi ja yksityiskohtaisempi. TAE-sopimuksen 1. artiklassa todetaan sopimusosapuolten sitoutuneen toteuttamaan sopimuksessa määrätyt velvoitteet viidessä tavanomaisessa aseluokassa, joita ovat taistelupanssarivaunut, panssaroidut taistelujoneuvot, tykistöaset, taistelulentokoneet ja taisteluhelikopterit (näistä käytetään myöhemmin lyhennettä TLE-järjestelmät, TLE=Treaty Limited Equipment).

Lisäpöytäkirjoja on yhdeksän. Niissä mainitaan velvoitteita koskevat kalusto aseiden tarkkuudella; säädetään kuinka aseistetut koulutuslentokoneet voidaan muuntaa aseistamattomiksi koulutus koneiksi niin, että ne eivät enää kuulu rajoitusten piiriin; määrätään yksityiskohtaisesti aseistuksen hävittämistavoista; kerrotaan menettelytavoista, joista taisteluhelikopterit voidaan uudelleenluokitella helikopterikiintiön ulkopuolelle; määrätään ilmoitusmenettelystä ja tiedonvaihdosta sekä perustetaan tarkastusjärjestelmä, jotka kattavuudessaan ylittävät kaikki aikaisemmat sopimukset. Näiden lisäksi sopimuksessa on kaksi lisäpöytäkirjaa, jotka käsittelevät yhteistä neuvotteluryhmää ja tilapäisesti heti toimeenpantavia sopimuksen kohtia.

Yllä mainitut sopimuksen osat ovat yhtä lailla juridisesti sitovia sen jälkeen kun sopimus on astunut voimaan. Sopimuksen 22. artiklan mukaan ratifiointi tapahtuu jokaisessa maassa oman lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Kaikki ratifiointiasiakirjat tallennetaan Hollantiin ja 10 vuorokautta siitä kun viimeinen asiakirja on tallennettu, sopimus astuu virallisesti voimaan.

Sopimukseen on myös liitetty kolme poliittisesti sitovaa julistusta. Ensimmäisessä todetaan, että jatkoneuvottelujen aikana (19.11.1990–25.3.1992) osapuolet eivät lisää henkilöstönsä määrää asevoimissaan sopimuksen sovellutusalueella. Toisessa julistuksessa Saksan liittotasavallan hallitus vahvistaa Saksan ulkoministerin TAE-neuvotteluissa 30.8.1990 antaman lausunnon, että yhdistynyt Saksa supistaa asevoimiensa vahvuuden 370 000 henkilööän maa-, meri- ja ilmavoimissaan neljän vuoden kuluttua siitä kun sopimus on astunut voimaan. Julistuksessa Saksan liittotasavallan hallitus olettaa, että muut sopimuksen osapuolet ryhtyvät samanlaisiin henkilöstöä koskeviin supistuksiin tulevaisuudessa. Sopimukseen ei siten sisälly juridisesti sitovaa määräystä miesvahvuuksien leikkaamiseksi. Poliittisista syistä Saksa kuitenkin tulee pitämään kiinni antamansa julistuksen sisällöstä.

Kolmannessa julistuksessa rajoitetaan pysyvästi maalle sijoitettujen meri-ilmavoimien taistelulentokoneiden määrää. Näiden lentokoneiden kohtalo oli pitkään kovankin kädenväännön kohteena, sillä onhan niillä nimenomaan Neuvostoliitolle sellaista strategista merkitystä, joka ylittää sopimuksen puitteet. Julistuksen mukaan kummallakin maaryhmällä voi olla enintään 430 tällaista lentokonetta, joista korkeintaan 400 yhdellä maalla (=Neuvostoliitolla). Julistuksessa lisäksi kielletään merivoimille kuuluvien maasijoitteisten rynnäköhelikopterien pitäminen sovellutusalueella.

Sopimuksen 2. artiklassa määritellään sopimuksen soveltamista varten keskeiset käsitteet ja asejärjestelmät. Ne löytyvät tämän artikkelin lopussa olevasta liitteestä 1. Liite on laadittu Sotakorkeakoulussa. Neuvotteluissa erityisen hankalia määriteltäviä olivat panssaroidut taisteluajoneuvot ja taisteluhelikopterit. Niiden kohtalo ratkesi vasta aivan neuvottelujen loppusuoralla ja määritelmistä tuli monipolvisia rakennelmia. Helikopterimääritelmää ja helikoptereille asetettua kiintiötä voidaan pitää jossain määrin epäonnistuneina, sillä esimerkiksi kuuden maan ryhmästä yhdenkään jäsenen ei tarvitse supistaa rynnäköhelikopterikalustoaan. NATO:ssa vain Ranska, Italia ja Hollanti joutuvat hieman vähentämään tätä kalustoaan, liiton helikopterimäärän kasvaessa kokonaisuudessaan lähes 300:lla. Helikopterikiintiö koskee ainoastaan ”rynnäköhelikoptereita”, jotka on määritetty liitteessä. Määritelmä sallii osapuolille esimerkiksi rajoittamattoman määrän tulitukihelikoptereita.

5. Aluejako ja aseistuksen jyvittäminen

Sopimuksen kolmannen artiklan mukaan kaikki sovellutusalueella olevat taistelupanssarivaunut, panssaroidut taisteluajoneuvot, tykistöaseet, taistelulentokoneet ja -helikopterit kuuluvat sopimuksen 4., 5. ja 6. artikloihin kirjattujen oleellisten lukumäärärajoitusten piiriin paitsi ne TLE-järjestelmät, jotka ovat tehtaalla tuotantovaiheessa, joita käytetään yksinomaan tutkimus- ja kehitystyöhön, kuuluvat historiallisiin kokoelmiin, odottavat käytöstä poistamista tai maasta vientiä ennalta ilmoitetuissa paikoissa. Rajoitusten ulkopuolella ovat myös ne rynnäköpanssarivaunut, raskasaseiset panssaroidut taisteluajoneuvot ja monitoimirynnäköhelikopterit, jotka kuuluvat sisäisen turvallisuuden joukoille. Lisäksi sellaiset TLE-järjestelmät, jotka ovat sovellutusalueella tilapäisesti (enintään 7 vrk) muualle siirtoa varten eivät kuulu lukumäärärajoitusten piiriin.

Sopimuksen allekirjoituksen jälkeen tätä artiklaa koskeva tulkintaristiriita esti sopimuksen ratifiointikäsitteilyn aloittamisen aina kesään 1991 asti. Tähän kiistaan palataan tuonnempana tarkemmin, sillä sen seuraukset ovat kiinnostavia Suomenkin kannalta.

Sopimuksen 4., 5. ja 6. artikla muodostavat kokonaisuuden, jonka perusteella Eurooppa Atlantilta Uralille, eli sovellutusalue, jaetaan toisiinsa liittyviin alialueisiin. Kullekin alialueelle on asetettu maavoimien TLE-järjestelmien kumulatiivinen kiintiö. Ainoastaan sovellutusalueen pohjois- ja eteläsivustoille on määrätty erilliset enimmäiskiintiöt, lähinnä Norjan vaatimuksesta. Alialueiden sisällä TLE-järjestelmiä saa siirtää tarpeen vaatimalla tavalla. Näillä artikloilla on aivan keskeinen merkitys sotilaallisen voiman ryhmittämiselle ja keskittämislle Euroopassa.

Aseistuksen alialueellinen jako liittokuntakohtaisesti (ks liite 2 aluejaon osalta)

4.4. Keski-Eurooppa

Tstpsv:t	Ps-ajon:t	Tykistöaseet
7 500	11 250	5 000

4.3. Laajennettu Keski-Eurooppa (sisältää 4.4:n)

Tstpsv:t	Ps-ajon:t	Tykistöaseet
10 300	19 260	9 100

4.2. Selusta (sisältää 4.4:n ja 4.3:n)

Tstpsv:t	Ps-ajon:t	Tykistöaseet
15 300	24 100	14 000

4.1. Sovellutusalue

Tstpsv:t	Ps-ajon:t	Tykistöaseet
20 000	30 000	20 000

Tstlentokoneet	Tsthelikopterit
6 800	2 000

4.1.-4.2. = Sivustat

Tstpsv:t	Ps-ajon:t	Tykistöaseet
4 700	5 900	6 000

Taistelulentokoneita tai -helikoptereita ei ole jaettu alialueellisesti, koska tällaisen toimenpiteen valvonta olisi mahdotonta näiden asejärjestelmien liikkuvuuden vuoksi. Ryhmittämiseen vaikuttaa luonnollisesti liittojen tai maaryhmien kesken tehty kalustojako sekä vallitseva uhkakuva.

Liittokuntakohtainen maavoimien kalusto on sopimuksessa jaettu alialueiden ohella siis maakohtaisesti ja lisäksi joko aktiivijoukoille tai varastoihin kuuluvaksi. Liittokuntakohtaisesta 20 000 panssarivaunusta enintään 16 500 saa olla aktiivijoukoilla, 3 500 on sijoitettava tarkastusten alaisiin määrättyihin pysyviin varastoihin alialueen 4.2. sisällä kuten myös 2 700 panssaroitua taistelujoneuvoa ja 3 000 tykistöasetta. Poikkeuksen muodostavat Neuvostoliitossa Leningradin ja Odessan sotilaspiirit, joille on annettu erilliset varastokiintiöt maavoimien TLE-järjestelmille. Sopimuksen 4. artiklan mukaan Leningradin sotilaspiirin alueelle 60°15" leveyspiirin eteläpuolelle voidaan varastoida enintään 600 taistelupanssarivaunua, 400 tykistöasetta ja 800 panssaroitua taistelujoneuvoa, joista ainakin 500 täytyy olla miehistönkuljetusvaunua. Loput voivat olla rynnäkköpanssarivaunuja tai raskasaseisia panssaroituja taistelujoneuvoja.

Odessan sotilaspiiriin Neuvostoliitto voi sijoittaa vastaavasti varastoihin 400 taistelupanssarivaunua ja 500 tykistöasetta. Nämä TLE-järjestelmät otetaan alialueen 4.2. varastokiintiöstä. Kolmas sotilaspiiri, jolle on annettu erillisrajoituksia on Kiovan sotilaspiiri. Kiovan sotilaspiiriin irrottaminen eteläsvivustasta alialueelle 4.3. oli Neuvostoliiton asevoimien johdolle eräs keskeisimmistä kynnyskysymyksistä. Sopimuksen mukaan Neuvostoliitto voi ryhmittää tämän sotilaspiiriin alueelle aktiivijoukkoihin ja pysyviin varastoihin yhteensä enintään 2 250 panssarivaunua, 2 500 panssaroitua taistelujoneuvoa ja 1500 tykistöasetta. Jos Kiovan sotilaspiiri olisi jäänyt eteläsvivustalle, olisi se vaatinut osan Neuvostoliiton sivustakiintiöstä ja siten todennäköisesti vähentänyt maavoimien TLE-kalustoa myös pohjoissivustalla. Tällainen ratkaisu olisi siten ollut Suomelle edullinen ratkaisu. Neuvostoliitto olisi tällöin kyennyt ryhmittämään Kiovan sotilaspiiriin alueelle huomattavasti vähemmän TLE-järjestelmiä kuin sen asevoimien johto halusi.

Sovellutusalueen jako ei siis estä sotilaallisen painopisteen luomista mihin tahansa alialueella kunhan yllämainittuja kiintiöitä ei ylitetä. Näin Neuvostoliitto voi esimerkiksi alialueella 4.3. keskittää halutessaan yli 5 000 panssarivaunua Valko-Venäjän sotilaspiiriin alueelle tai se voi periaatteessa keskittää koko kansallisen asekiintiönsä Volga-Uralin (Vologradin) sotilaspiiriin. Tämä joustavan voimanryhmittämisen ajatus ei kuitenkaan ollut Neuvostoliitolle yhtä tärkeä kuin NATO:lle, jolle painopisteen nopea siirtäminen vastuualueen sisällä kuului olennaisena osana liiton doktriinia. Tällainen näkökanta oli Norjalle ongelmallinen koko neuvottelujen ajan, sillä sen eräs keskeinen tavoite oli rajoittaa Neuvostoliiton mahdollisuuksia rauhan aikana sijoittaa Kuolan niemimaalle vahvoja asevoimia ilman minkäänlaisia rajoituksia. NATO:n alkuperäinen kumulatiivinen alialueellinen konseptio olisi sallinut Neuvostoliitolle rajoittamattoman voiman lisäämisen esimerkiksi Leningradin sotilaspiiriin alueella kansallisen kiintiönsä puitteissa. Sivustojen irrottaminen kumulaatio-periaatteesta oli Norjan kansallisten etujen mukaista. Se sopii myös Suomen turvallisuuspoliittisiin etuihin.

Aluejakokysymyksessä Norja oli tavallaan puun ja kuoren välissä: yhtäältä se halusi rajoittaa Neuvostoliiton sotilaallista läsnäoloa pohjoissivustalla, toisaalta sen täytyi varmistaa NATO:n ja ennen kaikkea Yhdysvaltain sotilaallinen apu kriisitilanteessa.

TAE-neuvotteluissa Norjan ratkaisumalli oli ehdotus sivustojen vahvistamisesta rajoitetuilla tilapäisillä siirroilla joko muualta sopimusalueelta tai sen ulkopuolelta. Norjan aloitteesta sivustojen TLE-järjestelmiä säätelevään 5. artiklaan tulivatkin kohdat (B) ja (C), joiden perusteella esimerkiksi Norjaan voidaan siirtää tilapäisesti 153 taistelupanssarivaunua, 241 panssaroitua taistelujoneuvoa ja 140 tykistöasetta. Neuvostoliitto voi luonnollisesti siirtää tilapäisesti saman verran TLE-järjestelmiä Leningradin sotilaspiiriin alueelle vaikka Uralin itäpuolelta.

Tilapäisestä siirrosta täytyy antaa ilmoitus viimeistään silloin, kun siirrot alkavat. Siitä tulee ilmetä alueelle siirrettävien maavoimien TLE-järjestelmien lukumäärä. Sopimuksen mukaan 30 vuorokautta siitä kun TLE-järjestelmät on vedetty takaisin tilapäiseltä sijoitusalueelta, asiasta täytyy ilmoittaa kaikille osapuolille. Sopimuksessa ei sen sijaan selvitetä mitä "tilapäinen sijoittaminen" ajallisesti tarkoittaa.

6. Aluejaon kehittyminen

Neuvottelujen alkaessa maaliskuussa 1989 NATO esitti 9. maaliskuuta aluejakoehdotuksensa, jossa oli neljä alialuetta ja kullekin alialueelle enimmäiskiintiöt maavoimien kolmessa TLE-kategoriassa. Liittokohtaisesti enimmäiskiintiöt olivat heti melko lähellä

lopullisia lukuja (taistelupanssarivaunujen kohdalla täsmälleen sama), joskin aseistukselle neuvottelujen kuluessa muokatut määritelmät muuttivat kategorioiden koostumusta.

NATO teki neuvottelujen aikana ainoastaan yhden aluejakoesityksen. Varsovan liittopuolestaan teki kaksi toisistaan melko tavalla poikkeavaa ehdotusta. NATO:n ehdotuksessa Unkari oli merkitty alialueelle 4.3. yhdessä kolmen Neuvostoliiton läntisen sotilaspiirin kanssa. Unkari ei tätä ehdotusta hyväksynyt, vaan katsoi maan kuuluvan poliittisestikin ehdottomasti Keski Eurooppaan. Kuten jo todettiin, kuului Kiovan sotilaspiiri alun perin eteläsivustaan ja olisi jäänyt sidotuksi Neuvostoliiton kannalta sotilaallisesti toissijaiseen suuntaan. Ratkaisu oli Bulgarian näkökulmasta hyvin epätoivottu, sillä se olisi nostanut NATO:n eteläsivustan, ja ensisijassa Turkin, TLE-kiintiöitä. Bulgarian ja Turkin vuoden 1990 kuluessa huonontuneet suhteet tekivät tilanteesta erityisen kärjekkään. Pohjoissivustan ja laajemmin Itämeren alueen osalta NATO:n alkuperäinen malli piti loppuun saakka.

Varsovan liiton touko- ja kesäkuussa 1989 tekemät alueratkaisut kokivat melkoisen remontin neuvottelujen aikana. Ensimmäisessä ehdotelmassa Keski-Euroopan vyöhyke vastaa NATO:n 4.4. alialuetta lisätynä Unkarilla ja Tanskalla. Ehdotuksen kaksi muuta vyöhykettä olivat ns. "kontaktivyöhyke" ja selusta. Ensiksi mainittuun kuuluivat Keski-Euroopan lisäksi pohjoisessa sekä Baltian että Leningradin sotilaspiirit ja etelässä Bulgaria ja Romania sekä Odessan, Taka-Kaukasian ja Pohjois-Kaukasian sotilaspiirit. Muut kaksi, Moskovan ja Volgogradin sotilaspiirit, kuuluivat selustaan. Tämä ehdotus oli selvä edistysaskel huolimatta sen poikkeavuuksista NATO:n ehdotukseen verrattuna. Siinäähän Varsovan liitto hyväksyi ensimmäistä kertaa alialueet ja niille enimmäiskiintiöt.

Kuten muistetaan esitti Varsovan liitto neuvottelujen alussa maaliskuussa 1989 prosentuaalisia supistuksia kolmessa vaiheessa vuosina 1991-2000. Ensimmäisen vaiheen aikana tarkoitus oli leikata konventionaalista aseistusta ja henkilöstöä 10-15 % alle tuolloin vallinneiden liittokohtaisten minimitasojen erikseen sovittavissa aseluokissa. Toisessa vaiheessa vuosina 1994-97 asevoimia olisi supistettu edelleen 25 %, mukaan lukien niiden orgaaninen kalusto. Toisessa vaiheessa olisi supistettu myös sellaisia asejärjestelmiä, joihin ei olisi koskettu ensimmäisen vaiheen aikana. Kolmannessa vaiheessa asevoimille olisi annettu "puhtaasti puolustuksellinen luonne" ja rajoitusten kohteeksi olisi otettu "kaikki muut aseluokat". Varsovan liitto joutui siten hyvin nopeasti, vajaassa kolmessa kuukaudessa, luopumaan prosentuaalisesta lähestymistavasta. Varsovan liiton toukokuussa tekemissä ehdotuksissa supistamisajaksi esitettiin 5-6 vuotta. Marraskuussa 1990 allekirjoitetussa TAE-sopimuksessa sekin typistyi 40 kuukauteen (siitä lukien kun sopimus on astunut voimaan). Varsinkin aikaparametri osoitautui Neuvostoliitolle hankalaksi tekijäksi ja johti osaltaan TLE-järjestelmien massiivisiin siirtoihin Uralin itäpuolelle.

Varsovan liiton toukokuussa tekemän uuden ehdotuksen kärki oli selvästi suunnattu Saksan liittotasavaltaan sijoitettujen joukkojen vähentämiseksi sivustojen kustannuksella. Erään arvion mukaan se olisi johtanut merkittäviin amerikkalaisen ja saksalaisen kaluston leikkauksiin Liittotasavallan alueella ja mahdollisesti jopa kaikkien Englannin ja Ranskan Saksan liittotasavallan alueelle sijoittamien taistelupanssarivaunujen vetämiseen Liittotasavallasta selustavyöhykkeelle (5). Sivustoilla NATO:n ja Varsovan liiton ehdotusten erot TLE-kalustoon nähden olivat selvästi vähäisemmät. Kesäkuun ehdotuksessa aluejakoa oli remontoitu melko lailla. Taistelupanssarivaunuihin kohdistuvilta vähennysvaikutuksiltaan ehdotus läheni huomattavasti NATO:n maaliskuista ehdotusta siten, että Keski-Eurooppaan kohdistuvat supistusvaatimukset

lientyivät ja sivustoihin kohdistettiin huomattavia kaluston leikkauksia (6). NATO:n ehdotuksessa Neuvostoliitto olisi joutunut erityisen voimakkaisiin taistelupanssarivainuvähennyksiin alialueella 4.3. (läntiset sotilaspiirit) ja myös sivustoilla. Kaikkien kolmen alialue-ehdotuksen lähtökohdana oli tuolloin, että Neuvostoliitto olisi ylläpitänyt sotilaallista voimaa ainakin Puolassa ja Saksan demokraattisessa tasavallassa, mahdollisesti myös Tshekkoslovakiassa ja Unkarissa. Vuodessa tilanne muuttui täysin, kun maaliskuussa 1990 Itä-Saksassa pidettyjen vaalien jälkeen kävi selväksi, että Saksojen yhdistämisestä kannattaneet saavuttivat selvän vaalivoiton ja Saksojen yhdistymiseltä poistuivat viimeisetkin sisäpoliittiset esteet. Sen jälkeen Neuvostoliiton Itä-Saksaan ryhmitetyn läntisen voimaryhmän kotiuttamisessa alkoi olla kysymys lähinnä aikataulusta ja hinnasta.

Suomen näkökulmasta Varsovan liiton aluejakoehdotuksilla oli merkittäviä eroja. Toukokuun ehdotuksessa Leningradin sotilaspiiri kuului kokonaisuudessaan yhdessä Baltian sotilaspiirin kanssa ns. kontaktivyöhykkeeseen vastapainonaan pohjoisessa ainoastaan Norja. Kontaktivyöhykkeen maantieteellisenä ideana näyttää olleen sisällyttää siihen Neuvostoliiton kansainvälisiä rajoja sivuavat sotilaspiirit lukuunottamatta Puolaa, Tshekkoslovakiaa ja Unkaria, jotka muodostivat Neuvostoliiton aluefilosofiasa puskurivyöhykkeen. Tänäpä nämä maat ovat luomassa itsenäistä puolustuspolitiikkaa, jossa liittoutumattomuus ja alueellinen, puolustuksellinen doktriini ovat keskeisiä pyrkimyksiä, mutta jossa yhteistoiminta ja jopa liittosuhde NATO:n kanssa eivät ole ainakaan pitkällä aikavälillä poissuljettuja mahdollisuuksia. Kesäkuussa 1989 tehty aluejakoehdotus on pohjoissivustan osalta hyvin erilainen kuin toukokuussa tehty aloite. Siinä Baltian sotilaspiiri on vedetty laajaan Keski Euroopan vyöhykkeeseen, jossa ovat mukana Neuvostoliiton neljä läntistä sotilaspiiriä. Sen sijaan Leningradin sotilaspiiri on jaettu kahtia. Julkisuudessa esiintyneissä versioissa jakoviiva kulkee useissa eri kohdin esimerkiksi Suomenlahden pohjukasta tai Laatokan pohjoispuolite viistoon itään joko Moskovan ja Uralin sotilaspiirien saumakohtaan tai Vienanmeren rantaan Arkangelin pohjoispuolelle (7). Pohjoissivustalle, johon kuului ainoastaan Leningradin sotilaspiirin pohjoisosa ja Norja, kaavailtiin omaa erillistä kiintiötä: 200 taistelupanssarivainuvaa, 1 000 tykistöasetta, 150 panssaroitua taisteluaajoneuvoa, 30 rynnäkölentokonetta (torjunta/ilmapuolustushävittäjille ei asetettu rajoituksia), 30 taisteluhelikopteria ja 20 000 miestä.

Norja hylkäsi ehdotuksen poliittisista syistä: se ei halunnut olla sivustalla yksin samassa vaakakupissa Neuvostoliiton kanssa. Suomen näkökulmasta Neuvostoliiton vastaisen rajan jakaminen kahtia niin, että osa rajasta kuuluu Neuvostoliiton pohjoissivustan, osa selustan piiriin, oli erikoinen ehdotus. Poliittisesti YYA-rajain jakaminen kuuluvaksi osin selustaan voitiin tulkita myönteiseksi siirroksi, sillä saattoihan se olla osoitus Kaakkois-Suomen raja-alueen sotilaallisen merkityksen vähäisyydestä Neuvostoliitolle. Tällaista poliittista, positiivista tulkintaa vastaan voitiin kuitenkin todeta, että Karjalan kannaksen liittäminen selustaan avasi myös ainakin teoriassa Neuvostoliitolle mahdollisuuden keskittää ilman minkäänlaista ilmoitusmenettelyjä huomattavia voimia Suomen kaakkoisrajan tuntumaan.

Varsovan liiton ns. vakauttavia toimia koskevassa ehdotuksessa 19.10.1989 ei joukkojen tai kaluston siirroille esitetty täsmällisiä lukuja vaan niiden määrittäminen jätettiin neuvottelujen varaan. NATO:n vastaavassa 21.9.1989 tehdyssä ehdotuksessa sen sijaan joukkojen siirroista tuli ilmoittaa 42 etukäteen, jos siirrot koskivat 14 vuorokauden aikana yli 600 taistelupanssarivainuvaa, 400 tykistöasetta tai 1200 panssaroitua taisteluaajoneuvoa (8). Näitä vakauttavia toimia ei kuitenkaan sisällytetty marraskuussa

1990 allekirjoitettuun TAE-sopimukseen. Parhaillaan Helsingin 1992 seurantakokoukseen asti käytävässä jatkoneuvotteluvaiheessa tällaiset vakauttavat toimet saattavat hyvinkin tulla uudestaan käsittelyn kohteeksi.

Suomen kannalta oli hyvä, että NATO:n aluejakoesitys erillisine sivustakiintiöineen hyväksyttiin suhteellisin pienin muutoksin TLE-järjestelmien jakopohjaksi. Sopimuksen tultua ratifioiduksi jako saa pysyvän luonteen. Sen muuttaminen on periaatteessa kylläkin mahdollista, mutta se olisi hyvin vaikea neuvottelukysymys, sillä se avaisi samalla myös sopimuksen perusratkaisun TLE-järjestelmien sijoittamista myöten käsittelyn kohteeksi.

Toinen kysymys on, jos esimerkiksi Jugoslavian tai Neuvostoliiton sisäinen kehitys johtaa näiden valtioiden hajoamiseen ja sen myötä myös uusiin alueratkaisuihin. Baltian tasavaltojen ilmaistuna pyrkimyksenä on taas itsenäisyysoikeuden saavuttaminen ja neuvostoasevoimien poistuminen niiden alueelta. Näiden tasavaltojen poliittiset tavoitteet korostavat puolestaan Valko-Venäjän ja Karpaattien sotilaspiirin merkitystä Neuvostoliiton puolustuspolitiikassa. Baltian tasavaltojen tavoitteet vaikuttavat myös Suomen asemaan, sillä Neuvostoliiton asevoimien poistuminen tasavaltojen alueelta välttämättä johtaisi neuvostoasevoimien sijoittamiseen muihin sotilaspiireihin.

7. TLE-järjestelmien jako liittokunnittain

Koska TAE-sopimuksen ratkaisumalli rakentuu bipolaarisen Euroopan varaan, on siinä TLE-järjestelmät jaettu liittokunnittain, joiden sisäisenä tehtävänä oli osittaa ne maittain. Erityisesti Varsovan liiton maiden, tai TAE-neuvotteluissa "kuuden maan ryhmän", keskuudessa jako tuotti suuria ongelmia ja vaati useita kokouksia. Ilmeisesti hankalimpana ongelmana oli Neuvostoliitolle kuuluvan "riittävyysäännön" mukaisen osuuden määrittäminen.

Sopimuksen 6. artiklan mukaan yhdellä maalla saa olla enintään noin yksikolmasosa kaikista TLE-järjestelmistä sovellutusalueella, eli 13 300 taistelupanssarivaunua 40 000:sta, 20 000 panssaroitua taistelujoneuvoa 60 000:sta, 13 700 tykistöasetta 40 000:sta, 5 150 taistelulentokonetta 13 600:sta ja 1 500 taisteluhelikopteria 4 000:sta. Lähtökohtana NATO:lla oli 30 % ja Neuvostoliitolla 40 % TLE-järjestelmistä jyvitetynä yhdelle maalle. Lopputulos oli lähempänä Neuvostoliiton esitystä. Varsinkin 1990 kuluessa Neuvostoliitto perusteli korkeampaa prosenttiosuutta Euroopan muuttuneella sotilaspoliittisella tilanteella. Toisaalta sotilaspoliittisen tilanteen muutos oli johtanut siihen, että kun TLE-järjestelmien jako liittokunnittain piti suorittaa loppuvuodesta 1990, entiset liittolaiset kokivatkin Neuvostoliiton uhkaksi itselleen, eivätkä näin ollen olleet valmiit hyväksymään ilman kaupantekoa Neuvostoliitolle maksimaalisia riittävyyskiintiöitä.

Kovan kädenväännön jälkeen Neuvostoliiton osuus Varsovan liiton TLE-järjestelmistä nousi erityisesti lentokoneiden ja helikoptereiden kohdalla korkeaksi (37,87 % ja 37,50 %). Tulevaisuutta ajatellen tämä on tärkeä ratkaisu, sillä ilma-aseen merkitys on kasvanut sotilaallisen voimankäytön kaikilla tasoilla. Sitä korostavat entisestään sekä TAE-sopimus että tammi-helmikuussa 1991 käyty liittoutuman ja Irakin välinen sota. Taktisesti ja operatiivisesti ilma-aseella on ollut Varsovan liitossa ja on edelleenkin Neuvostoliiton doktriinissa aivan keskeinen rooli (9). Neuvostoliiton sama suuri osuus kuuden maan ryhmän ilma-asepoolista parantaa Neuvostoliiton sotilaallista suorituskykyä erityisesti sillä alueella, joka rajoittuu Neuvostoliittoon ja on sen ilma-aseen toimintasäteen välittömässä vaikutuspiirissä.

Taulukko: Varsovan liiton TLE-jako

KALUSTOJAKO VL:SSA (TAE:N TÄYTÄNTÖÖNPANON JÄLKEEN)

	LIITTOKOK.												
	KIINTIÖ	NL	BULGARIA	ROMANIA	UNKARI	TSHEKKOSL.	PUOLA						
PSV	20000	13150	65,8%	1475	7,4%	1375	6,9%	835	4,2%	1435	7,2%	1730	6,9%
TYK	20000	13175	65,9%	1750	8,8%	1475	7,4%	840	4,2%	1150	5,8%	1610	8,1%
PS AJON	30000	20000	66,7%	2000	6,7%	2100	7,0%	1700	5,7%	2050	6,8%	2150	7,2%
TST LEKO	6800	5150	75,7%	235	3,5%	430	6,3%	180	2,6%	345	5,1%	460	6,8%
RYNN HEKO	2000	1500	75%	67	3,4%	120	6,0%	108	5,4%	75	3,8%	130	6,5%

Taulukosta huomataan, että Neuvostoliitto joutui toisaalta tyytymään 6. artiklan riittävyysääntöä pienempään määrään taistelupanssarivaunuja (-150) ja tykistöaseita (-525). Silti Neuvostoliitolle jää valtava määrä TLE-järjestelmiä Eurooppaan. Yhdysvaltain Euroopassa olevat joukot ja Saksan liittotasavallan asevoimat jäävät yhdessäkin supistusten jälkeen noin kolme-neljäsosaan Neuvostoliiton vahvuuksista. Lentokoneiden osalta erot ovat vieläkin huomattavimmat.

Ne TLE-järjestelmät, jotka ylittävät yllämainitut kiintiöt täytyy ensi sijassa hävittää siten kun siitä on hävittämistä koskevassa lisäpöytäkirjassa määrätty. Kuitenkin osa kalustosta voidaan 8. artiklan mukaan muuntaa (konvertoida) ei-sotilaallisiin tarkoituksiin, luokitella tiettyjen toimenpiteiden jälkeen sellaisiksi aseiksi, jotka eivät kuulu kiintiöinnin piiriin, käyttää näyttelyesineinä tai maaleina esimerkiksi ammunnoissa.

Vähennysvelvoite (-) tai TLE-kiintiön lisäys (+) maittain (10)

NATO	Psv	Ps-ajon	Tyk	Leko	Heko
Belgia	-25	-282	-56	+41	+46
Kanada	0	0	0	+45	+1
Tanska	-66	0	0	0	+9
Ranska	-37	-357	-68	+101	-66
SLT (ml SDT)	-2982	-5843	-2106	-422	+48
Kreikka	-144	+893	-30	+181	+18
Italia	+128	-619	+101	+73	-26
Hollanti	-170	-387	-230	+34	-22
Norja	-35	+79	-4	+10	0
Portugali	+154	+183	+116	+64	+26
Espanja	-60	+332	-63	+68	+43
Turkki	-13	+1616	+83	+239	+38
Englanti	-183	-17	0	+58	+16
USA	-1898	-375	-109	+158	+150
Yhteensä	-5183	-4408	-2157	+954	+281
VL	Psv	Ps-ajon	Tyk	Leko	Heko
Bulgaria	-670	-204	-366	-8	+23
Tshekkoslovakia	-362	-488	-416	-3	+19
Unkari	-510	-20	-207	+70	+69
Puola	-1120	-227	-690	-91	+101
Romania	-1476	-1003	-2312	-75	+107
NL	-7575	-9890	-763	-1461	+19
Yhteensä	-11713	-11832	-4754	-1568	+338

Saksan liittotasavallan suuri vähennysvelvoite johtuu Saksojen yhdistymisen yhteydessä perintönä tulleen Itä-Saksan entisen Nationale Volksarmeen kalustosta, jota on hyvin runsaasti. Esimerkiksi panssaroituja taistelujoneuvoja Itä-Saksan armeijalla oli sopimuksen allekirjoitushetkellä 6 469, kun Länsi-Saksalla oli näitä asejärjestelmiä 3 129.

Merkillepantavaa on lentokoneiden ja helikoptereiden lisäykset lähtötilanteeseen verrattuna. Saksan liittotasavalta, Ranska, Kreikka ja Turkki voivat lisätä taistelulentokoneiden määrää usealla sadalla lentokoneella ja NATO liittokuntana yhteensä peräti 954 taistelukoneella. Taisteluhelikoptereita voidaan ottaa käyttöön lisää 281 kappaletta. Yhteensä NATO joutuu hävittämään 10 513 TLE-järjestelmää ja Varsovan liitto vastaavasti 29 529 TLE-järjestelmää, josta Neuvostoliiton osuus on 19 670 (11). Ilman Itä-Saksan perintöaseita NATO olisi itse asiassa kyennyt lisäämään TLE-järjestelmiään 161 kappaleella.

Neuvostoliiton vähennysvelvoite olisi ollut paljon suurempi, jos se ei olisi ryhtynyt massiivisiin TLE-järjestelmien siirtoihin Ural-vuoriston itäpuolelle sovellutusalueen ulkopuolelle. Sopimuksen toimeenpanon jälkeen Neuvostoliitolle jää maan Euroopan puoleiseen osaan 52 975 TLE-järjestelmää, kun niitä esimerkiksi NATO:lle jää yhteensä 75 912, josta Yhdysvaltain Euroopan joukkojen osuus 13 172 järjestelmää (12). Yhdysvaltain kanssa samassa määrällisessä luokassa ovat Saksa (11 523 TLE) ja Turkki (10 231 TLE). Seuraavan ryhmän muodostavat Ranska (7 570 TLE), Italia (7 434 TLE), Kreikka (6 815 TLE) ja Iso-Britannia (6 111 TLE).

Eurooppalaisista NATO-maista Norja (1 022 TLE) ja Tanska (1 340 TLE) pitävät tilastollista perää länsiliitossa. Unkaria (3 663 TLE) ja Neuvostoliittoa lukuunottamatta muiden kuuden maan ryhmän valtioiden TLE-määrät sijoittuvat 5 000-6 000 järjestelmän välille.

8. Siirrot Uralin taakse ja merivoimille alistettu TLE-kalusto

Neuvottelujen kuluessa Neuvostoliitto siirsi kymmeniä tuhansia TLE-järjestelmiä Uralin itäpuolelle. Oman ilmoituksensa mukaan Neuvostoliitto kuljetti tammikuun 1989 ja sopimuksen allekirjoitushetken välisenä aikana yhteensä 57 000 maavoimien TLE-järjestelmää Euroopasta Aasian puolelle (ks. liite 3). Lännessä julkisuudessa esiintynyt luku on vielä huomattavasti suurempi, 77 800. Helmikuun 16. päivänä Kraznaja Zvezda lehdelle antamassaan haastattelussa kenraalieversti Bronislav Omiletshev kertoi Neuvostoliitolla olleen 1.7.1988 Euroopassa 41 500 taistelupanssarivaunua. Näistä 21 000 oli siirretty Neuvostoliiton Euroopan puoleisesta osasta "yksipuolisina vähennyksinä" Uralin taakse. Tämän ja Neuvostoliiton hallituksen edustajan Wienissä antaman lausunnon perusteella voidaan päätellä, että Neuvostoliitto olisi 1.7.1988-31.12.1988 välisenä aikana siirtänyt Euroopasta Uralin taakse 5 600 taistelupanssarivaunua. Myös kenraalieversti Nikolai Tshervovin mukaan Neuvostoliitolla oli 1.7.1988 Euroopassa 41 500 vaunua, kun 19.11.1990 niitä oli vain noin 21 000 kappaletta. Näistä 16 400 on Thervovinkin mukaan viety Uralin taakse, kun taas 4 100 taistelupanssarivaunua oli "muunnettu" toisiin tarkoituksiin (14). Neuvostoliiton TAE-pääneuvottelija, suurlähettiläs Oleg Grinevski puolestaan on sanonut Neuvostoliiton siirtäneen vuoden 1988 kesästä 19.11.1990 mennessä Euroopasta yli 20 000 taistelupanssarivaunua (15). Sopimuksen hävittämisspöytäkirjan VIII osan 2(A) kohdan mukaan ei-sotilaallisiin tarkoituksiin voidaan korkeintaan muuntaa 750 taistelupanssarivaunua.

Nyt neuvotteluosapuolet ovat virallisesti kuitenkin hyväksyneet Neuvostoliiton liitteessä 3 ilmoittamat luvut. Kuten liitteenä olevasta Neuvostoliiton hallituksen edustajan ilmoituksesta yhteiselle neuvotteluryhmälle selviää, aiotaan osalla siirrettyä kalustoa (8 000 taistelupanssarivaunua, 11 200 panssaroitua taisteluajoneuvoa ja 1 600 tykistöasetta) korvata Neuvostoliiton itäosissa olevaa vanhaa kalustoa. Osa kalustosta (8 400 taistelupanssarivaunua, 4 700 panssaroitua taisteluajoneuvoa ja 16 400 tykistöasetta) taas asetetaan varastoihin myöhemmää käyttöä varten. Muille sopimusosapuolille Wienissä antamassaan lausunnossa Neuvostoliitto kuitenkin lupaa olla käyttämättä näissä varastoissa olevia aseita "strategisten reservien" tai "operatiivisten yhtymäryhmien" luomiseksi tai varastoimatta niitä siten, että ne voidaan nopeasti palauttaa Euroopan puolelle. Varastojen sijainti ja niissä oleva kalusto ilmoitetaan kaikille osapuolille. Niihin ei kuitenkaan voida kohdistaa tarkastuksia.

Syyksi näihin jättämisiin kaluston siirtoihin, jotka raskaasti verottivat Neuvostoliiton rautatiekalustoa, on arvioitu ennen kaikkea TLE-järjestelmien hävittämisen kalleutta. Toisaalta näiden TLE-järjestelmien käyttö - ja niiden suunniteltu käyttö - osoittaa, että Neuvostoliiton sotilasjohto oli päättänyt säästää valtaosan muutoin hävitettäväksi tuomitusta kalustosta ja käyttää se sotilaallisesti rationaalisella tavalla Aasiassa olevan vanhentuneen kaluston korvaamiseksi uusilla tyypeillä. Neuvostoliiton edustajan Wienissä antama lausunto ei ole juridisesti sitova päinvastoin kuin liitteenä oleva Neuvostoliiton hallituksen antama lausunto.

Siirrot Uralin taakse eivät suoranaisesti riko TAE-sopimusta. Paljon vakavammaksi kiistan aiheeksi nousi sen sijaan kolmen neuvostoliittolaisen moottoroidun jalkaväkidivisioonan alistaminen merivoimille "rannikopuolustusdivisioonina". Uudelleen alistaminen tuli esille sopimuksen allekirjoittamisen yhteydessä suoritetun tiedonvaihdon yhteydessä marraskuussa 1990. Kaikki muut 21 TAE-sopimuksen allekirjoittajamaata olivat sitä mieltä, että Neuvostoliiton toimenpide rikkoi sopimuksen 3. artiklaa, jonka mukaan kaikki maalle sijoitetut TLE-järjestelmät kuuluvat rajoitusten piiriin riippumatta siitä mille puolustushaaralle ne on alistettu.

Yksi näistä divisioonista, 77. Kaartin moottoroitu jalkaväkidivisioona, on Arkangelin alueella. Tällä divisioonalla väitetään olevan aseistuksenaan 265 uudenaikaista T-80 taistelupanssarivaunua, 30 panssaroitua taisteluajoneuvoa ja 160 tykistöasetta (16). Divisioonan raskaan aseistuksen epätasapaino antaa aiheen olettaa, että tälle normaalisti alhaisessa valmiustilassa olevalle yhtymälle on ennen sopimuksen allekirjoittamista mahdollisesti alistettu muista Leningradin sotilaspiiriin yhtymistä uudenaikaisin taistelupanssarivaunuin varustettuja yksiköitä.

Muut kaksi divisioonaa (3. ja 126. Kaartin moottoroidut jalkaväkidivisioonat) on ryhmitetty Liettuaan Klaipedan lähistölle (alialueelle 4.3.) ja Simferopolin alueelle Odessan sotilaspiiriin (eteläsivustalle). Näiden divisioonien raskas aseistus on selvästi paremmassa tasapainossa kuin Arkangelissa olevan divisioonan. Yhteensä näissä kolmessa divisioonassa on Neuvostoliiton hallituksen kesäkuussa 1991 antaman lausunnon mukaan 813 taistelupanssarivaunua, 972 panssaroitua taisteluajoneuvoa ja 846 tykistöasetta.

Näiden lisäksi Neuvostoliitto ilmoitti sopimuksen allekirjoituksen yhteydessä, että sen neljän Euroopassa olevan merijalkaväkikiprikaatin ja strategisten ohjusjoukkojen TLE-järjestelmät eivät myöskään kuulu sopimusrajoitusten piiriin.

Yli puoli vuotta kestäneen kovan kiistelyn jälkeen kesäkuussa 1991 saavutetun ratkaisun mukaan Neuvostoliitto voi pitää "merivoimien" TLE-järjestelmät nyt ilmoitetuilla joukoilla, mutta vähentää vastaavan määrän aseita (933 taistelupanssari-

vaunua, 1 725 panssaroitua taistelujoneuvoa ja 1 080 tykistöasetta) sovellutusalueen muilta joukoilta. Mainitut TLE-järjestelmät joko hävitetään tai muunnetaan ei-sotilaallisiin tarkoituksiin Euroopassa tai Uralin itäpuolella (ks. liite 3). Neuvostoliitto suostuu myös olemaan lisäämättä merivoimiensa hallussa olevaa TLE-kalustoa ja sallii niihin kohdistettavat haastetarkastukset. Strategisten ohjusjoukkojen panssaroidut taistelujoneuvot jäävät sen sijaan sopimuksen ulkopuolelle. Syyksi uudelleen alistamiseen ja sopimuksen kiertoyritykseen Neuvostoliiton sotilasjohto on ilmoittanut NATO:n haluttomuuden neuvotella merellisestä aseidenriisunnasta (17).

9. Sivustat ja Leningradin sotilaspiiri

Kuten edellä on käynyt selväksi, on molemmille liittokunnille asetettu sivustakiintiöt aktiivijoukoilla olevalle maavoimien raskaalle kalustolle (4 700 taistelupanssarivaunua, 5 900 panssaroitua taistelujoneuvoa ja 6 000 tykistöasetta). NATO:ssa kiintiö on jaettu Turkin, Kreikan ja Norjan kesken. Näitä kiintiöitä voidaan sopimuksessa määrättyä menettelytapaa noudattaen muuttaa, mutta siihen tuskin ryhdytään. Kuuden maan ryhmän kohdalla kiintiö on jaettu Neuvostoliiton, Bulgarian ja Romanian kesken. Oman sivustaosuutensa Neuvostoliitto voi jakaa haluamallaan tavalla etelässä olevan kolmen sotilaspiirin ja Leningradin sotilaspiirin kesken.

Kun kuuden maan ryhmän sisäisessä jaossa Bulgarialle ja Romanialle annetut maavoimien TLE-kiintiöt vähennetään liittokunnan sivustakiintiöstä, päästään Neuvostoliiton sivustaosuuksiin: 1 850 taistelupanssarivaunua, 1 800 panssaroitua taistelujoneuvoa ja 2 775 tykistöasetta. Tykistöaseita lukuunottamatta määrät ovat pienempiä kuin ne, jotka Neuvostoliitto saa sopimuksen 4. artiklan perusteella ryhmittää Kiovan sotilaspiirin alueelle. Tämä osoittaa selkeästi sen syyn miksi Neuvostoliiton sotilasjohto aivan neuvottelujen loppusuoralla niin päättäväisesti halusi irrottaa Kiovan sotilaspiirin eteläsivustasta.

Jos lähtökohtana pidetään sitä, että Neuvostoliitto jakaa sivustakiintiönsä neljän sotilaspiirin kesken vuonna 1990 vallinneiden TLE-voimasuhteiden mukaan, voisi Leningradin sotilaspiirin aktiivijoukoille tulla noin 300 taistelupanssarivaunua, 450 panssaroitua taistelujoneuvoa ja 1 100 yli 100 mm:n tykistöasetta (18). Koska 77. "rannikkopuolustusdivisioonan" TLE-järjestelmät lasketaan sijoitusalueensa perusteella aktiivijoukkojen kalustoon merkitsee se, että muihin sotilaspiirin divisiooniin (8-10 kpl) jäisi voimasuhdelaskelman perusteella vain joitakin kymmeniä taistelupanssarivaunuja. Jos taas Arkangelin divisioonan kalustoa siirretään Leningradin sotilaspiirin pysyviin varastoihin 60°15" leveyspiirin eteläpuolelle, kuten sopimuksessa varastoinnista määrätään, niin divisioonan uudelleen alistamiselta katoaa ratio, perusta. Näin ollen Neuvostoliiton siirto, jolla tähdättiin merellisten kysymysten avaamiseen ETYK:n puitteissa käytävissä neuvotteluissa, saattaakin johtaa sen vaikeuksiin aktiivijoukoille jaettavan taistelupanssarivaunukaluston suhteen erityisesti Leningradin sotilaspiirissä. Tilanne ei ole eteläsivustassa Odessan sotilaspiirissä yhtä vaikea, sillä siellä ei varastoille ole asetettu maantieteellisiä rajoituksia kuten Leningradin sotilaspiirissä, vaan Simferopolin 129. Kaartin divisioonan taistelupanssarivaunut voidaan sijoittaa 4. artiklan mukaisiin varastoihin. Samoin Klaipeidan divisioonan TLE-järjestelmät voidaan sijoittaa vapaasti joko varastoihin tai aktiivijoukoille.

Leningradin sotilaspiirin kohdalla on myös otettava huomioon alueella olevien kahden merijalkaväkiprikaatin TLE-järjestelmät sekä strategisten ohjusjoukkojen Plesetskin tukikohdan suojana olevat panssaroidut taistelujoneuvot. Lisäksi Neuvosto-

liiton sisäisen turvallisuuden joukoilla saa sopimuksen 12. artiklan mukaan olla yli TLE-kiintiöiden 1 000 rynnäkköpanssarivaunua, joista korkeintaan 600 saa sijoittaa sivustoil- le. Sopimuksen 3. artiklan ja informaatiovaihtoa koskevan lisäpöytäkirjan IV osan (A) (2) kohdan mukaan näillä sisäisen turvallisuuden joukoilla voi olla rajoittamaton määrä miehistönkuljetusvaunuja, raskasaseisia panssaroituja taistelujoneuvoja ja monitoimi- rynnäkköhelikoptereita, mutta näistä täytyy hallintoalueittain ilmoittaa kokonaisuudet muun vuosittaisen informaatiovaihdon yhteydessä.

Edellä esitetyt tekijät vaikeuttavat TLE-järjestelmien määrän luotettavaa arviointia Leningradin sotilaspiirissä 1990-luvulla. Kohtuullinen varmuus saadaan vasta sitten, kun sopimuksen toteuttaminen on viety kaluston hävityksen, muuntamisen ja muun käytöstä poistamisen osalta päätöksensä ja uudesta tilanteesta on vaihdettu tiedot ja tietojen todenmukaisuus tarkastettu sopimukseen kirjattuja verifikaatiomenetelmiä käyt- täen. Tämä voinee tapahtua aikaisintaan vuoden 1995 alussa.

10. Päätelmiä

Wienin TAE-neuvottelut osuivat historialliseen murroskohtaan Euroopan kehityk- sessä. Sopimukseen on paalutettu 1990-luvun Euroopan sotilaalliseen turvallisuuteen keskeisesti vaikuttavia tekijöitä. Neuvotteluissa päähuomio aivan luonnollisista syistä keskittyi ”vanhan Euroopan” sydänalueille. Sivustat jäivät lapsipuolen asemaan. Vasta neuvottelujen loppuvaiheessa niiden kohtalo nousi todella tärkeäksi kysymykseksi.

TLE-järjestelmien jako riittävyysääntöä ja alialueellista kiintiöintiä noudattaen ylläpitää Neuvostoliiton konventionaalisen sotilaallisen voiman painopistettä sen länti- sissä sotilaspiireissä, eli alialueella 4.3. Tälle alialueelle tullaan ryhmittämään selvästi vahvimmat asevoimat – seikka, joka heijastaa Neuvostoliiton sotilasjohton uhka- ajattelua.

Etelä- ja pohjoissivustan sotilaallinen ja sisäpoliittinen asema on hyvin erilainen ja se näkyy TLE-järjestelmien jaossa näiden alueiden välillä. Valtaosa sivustojen aktiivi- joukoille osoitettavasta maavoimien raskaasta kalustosta mennee eteläisivustan kolmelle sotilaspiirille. Eteläisivustalla on pohjoissivustaan verrattuna selvempi kytkentä Neuvos- toliiton tavanomaisen alueellisen sodankäytinkyvyn ylläpitämiseen. Pohjoissivustan sotilaspoliittinen merkitys liittyy sen sijaan ennen kaikkea supervaltojen väliseen strategiseen keskustasapainoon. Vähennykset Leningradin sotilaspiirissä jäävät vähäi- siksi, kun niitä verrataan muilla alialueilla toimeenpantaviin hyvinkin merkittäviin supistuksiin. Toisaalta sopimuksen ansiosta pääosa Neuvostoliiton pohjoissivustalle tulevista maavoimien TLE-järjestelmistä sijoitettaneen valvonnan alaisiin varastoihin, joista suurien kalustomäärien siirtäminen edellyttää ennakoilmoitusta. Tällainen men- nettely lisää sotilaallista vakautta lähialueellamme. Erityisesti vakautta lujittavat koko sovellutusalueella TLE-järjestelmiin kohdistettavat jatkuvat tarkastukset.

Sivustojen suhteellinen merkitys on sopimuksen myötä kasvanut. Vaikka tämä väittämä saattaa tuntua liian mekaaniselta, on sillä aseistuksen määrään, laatuun ja sijoitteluun perustuva oikeutuksensa. Sitä paitsi TAE-rajoitusten ulkopuolelle jäävä sotilaallinen voima on mittavaa ja soveltuu hyvin käytettäväksi pohjoisilla alueilla. Sopimus korostaa ilma-aseen merkitystä sotilaallisissa operaatioissa kaikilla tasoilla. Suomen puolustuspoliittiset perusratkaisut eivät sopimuksen valossa kaipaa merkittäviä muutoksia, sopeutumista kylläkin. Ilma- ja panssaritorjunnan kehitykseen ja joukkojen suojaamiseen on edelleen kiinnitettävä suurta huomiota.

Eurooppa on turvallisuuspoliittinen kokonaisuus. Wienissä marraskuussa 1990 allekirjoitettu sopimus kuitenkin sekin osaltaan tukee mielikuvaa Euroopan kolmijaosta:

Välimeren ja sen ilmatilaan liittyvä eteläsivusta kytkee maanosamme lähi-idän raaka-aineisiin, Euroasian reuna-alueen epävakaisuuteen ja Afrikan tilanteen kehitykseen. Sen asema konventionaalisen asevoiman strategisena lähtö- ja siirtoalueena kasvaa. Keski-Eurooppa pysyy tavanomaisen sodankäynnin ja operaatiotaidon painopistesuuntana. Pohjoissivustan ongelmat taas ovat selväpiirteisemmin osa suurvaltojen meri- ja ydinasestrategiaa. Neuvostoliiton vetäytyminen Keski-Euroopasta, sen puolustuksen etulinjan siirtyminen idemmäksi ja pohjoisemmaksi kuitenkin muuttaa hahmotellun kolmijaon sisäisiä suhteita. Poliittinen kehitys sanelee niiden keskinäisen sotilaallisen merkityksen tulevaisuudessa.

Liite 1

2. artikla (epävirallinen ote)

(C) Käsite "taistelupanssarivaunu" tarkoittaa omalla voimalaitteellaan liikkuvaa panssaroitua taisteluaajoneuvoa jolla on suora-ammuntaan tarkoitettuun suurilähtönopeuksiseen pääaseeseen perustuva suuri tulivoima panssaroituja ja muita maaleja vastaan, hyvä maastoliikkuvuus ja oma suoja ja jota ei ole suunniteltu ja varustettu ensisijaisesti taistelujoukkojen kuljettamiseen. Tällaisia panssaroituja ajoneuvoja käytetään maavoimien panssarivaunu- ja muiden panssaroitujen muodostelmien perusasejärjestelmänä.

Taistelupanssarivaunut ovat telavetoisia ja panssaroituja taisteluaajoneuvoja, joiden tyhjäpaino on vähintään 16 500 kilogrammaa ja jotka on varustettu täysympyräsektorissa käytettävällä tykillä jonka kaliiperi on vähintään 75 millimetriä. Taistelupanssarivaunuksi tullaan laskemaan myös jokainen palveluskäyttöön tuleva pyörävetoinen panssaroitu taisteluaajoneuvo, joka täyttää muut yllä esitetyt määritykset.

(D) Käsite "panssaroitu taisteluaajoneuvo" tarkoittaa omalla voimalaitteellaan liikkuvaa ajoneuvoa, jossa on panssarisuoja ja joka kykenee liikkumaan maastossa. Panssaroituihin taisteluaajoneuvoihin sisältyvät kuljetuspanssarivaunut, rynnäköpanssarivaunut ja raskasaseiset panssaroidut taisteluaajoneuvot.

Käsite "kuljetuspanssarivaunu" tarkoittaa panssaroitua taisteluaajoneuvoa, joka on suunniteltu ja varustettu taistelukykyisen jalkaväkiryhmän kuljettamiseen ja joka on pääsääntöisesti aseistettu ajoneuvon liitettävällä tai kuuluvalla aseella jonka kaliiperi on enintään 20 millimetriä.

Käsite "rynnäköpanssarivaunu" tarkoittaa panssaroitua taisteluaajoneuvoa, joka on suunniteltu ja varustettu ensisijaisesti taistelukykyisen jalkaväkiryhmän kuljettamiseen siten, että jalkaväkiryhmällä on tavallisesti mahdollisuus tulittamiseen panssarin suojaamana vaunun sisältä ja joka on aseistettu ajoneuvon kuuluvalla tai liitettävällä tykillä jonka kaliiperi on vähintään 20 millimetriä ja joskus panssarintorjuntaohjuksen ampumalaitteella.

Rynnäköpanssarivaunuja käytetään maavoimien panssari-, mekanisoitujen ja moottoroitujen jalkaväkimuodostelmien ja joukkojen perusasejärjestelmänä.

Käsite "raskasaseinen panssaroitu taisteluaajoneuvo" tarkoittaa panssaroitua taisteluaajoneuvoa, joka on aseistettu ajoneuvon kuuluvalla tai liitettävällä suora-ammuntatykillä jonka kaliiperi on vähintään 75 millimetriä ja jonka tyhjäpaino on vähintään 6000 kilogrammaa ja jota ei voida määritellä kuljetus-, rynnäkö- tai taistelupanssarivaunuksi.

Raskasaseiset panssaroidut taisteluaajoneuvot voidaan edelleen jakaa panssarintorjuntapanssarivaunuihin, raskasaseisiin tiedustelupanssarivaunuihin ja rynnäkötykkeihin.

(E) Käsite "tyhjäpaino" tarkoittaa sellaista ajoneuvon painoa, johon ei lasketa ampumatarvikkeiden, poltto- ja voiteluaineiden, irrotettavan reaktiivipanssaroinnin,

varaosien, työkalujen, irrotettavien ilmanottolaitteiden miehistön ja heidän henkilökohtaisten välineitensä painoa.

(F) Käsite "tykistöase" tarkoittaa suurikaliiperista asetta jolla voidaan vaikuttaa maamaaleihin ensisijaisesti epäsuorin ammunnoin. Tällaisilla tykistöaseilla muodostetaan yhtymien epäsuora tulituki.

Suurikaliiperisia tykistöaseita ovat kanuunat, haupitsit, kranaatinheittimet ja raketinheittimet, joiden kaliiperi on 100 millimetriä tai sitä suurempi. Tykistöaseeksi tullaan määrittämään myös jokainen sellainen suurikaliiperinen suora-ammunta-ase jolla on kyky tehokkaaseen epäsuoraan ammuntaan.

(C) Käsite "vieraat tavanomaiset asevoimat" tarkoittaa; sopimusosapuolten tavanomaisesti aseistettuja joukkoja, jotka on sijoitettu sovellusalueella sijaitsevan toisen sopimusosapuolen alueelle.

(H) Käsite "määrätty pysyvä varasto" tarkoittaa sellaista paikkaa, jonka aluerajat on selvästi määritetty ja joka sisältää sellaisia sopimuksen rajoittamia tavanomaisia aseita ja välineitä, jotka lasketaan rajoitettaviin kokonaismääriin, mutta jotka eivät kuulu aktiivipalveluksessa olevien yksiköiden, sopimuksen rajoittamiin tavanomaisiin aseisiin ja välineisiin.

(I) Käsite "siltapanssarivaunu" tarkoittaa omalla voimalaitteellaan liikkuvaa panssaroitua kuljetus- ja kuormausajoneuvoa, joka kykenee kuljettamaan ja siihen kuuluvan laitteiston avulla sekä rakentamaan että purkamaan siltarakenteen. Tällainen ajoneuvo toimii yhtenä järjestelmänä siltarakenteen kanssa.

(J) Käsite "sopimuksen rajoittamat tavanomaiset aseet ja välineet" tarkoittaa taistelupanssarivaunuja, panssaroituja taisteluajoneuvoja, tykistöaseita, taistelulentokoneita ja rynnäkköhelikoptereita, jotka ovat artikloiden 4, 5 ja 6 mukaisten lukumääriäisten rajoitusten kohteina.

(K) Käsite "taistelulentokone" tarkoittaa sellaista kiinteillä tai kääntyvillä siivillä varustettua ilma-alusta, joka on aseistettu ja varustettu siten, että se vaikuttaa maaleihin käyttämällä ohjuksia ja pintamaalihakuheitteitä, ohjaamattomia raketteja, pommeja, tykkejä tai muita tuhoaseita sekä myös mitä tahansa tällaisen ilma-aluksen mallia tai versiota, jolla toteutetaan muita sotilaallisia tehtäviä, kuten esimerkiksi tiedustelua ja elektronista sodankäyntiä. Käsitteeseen "taistelulentokone" ei sisällytetä ensisijaisesti koulutukseen tarkoitettuja lentokoneita.

(L) Käsite "taisteluhelikopteri" tarkoittaa pyöriväsiipistä ilma-alusta, joka on aseistettu ja varustettu joko vaikuttamaan maaleihin tai toteuttamaan muita sotilaallisia tehtäviä. Käsite "taisteluhelikopteri" sisältää rynnäkköhelikopterit ja tukihelikopterit. Käsite "taisteluhelikopteri" ei sisällä aseistamattomia kuljetushelikoptereita.

(M) Käsite "rynnäkköhelikopteri" tarkoittaa taisteluhelikopteria, joka on varustettu käyttämään panssarintorjunta-, muu pintamaali- tai ilmataisteluojuksia sekä varustettu näihin aseisiin kuuluvalla tulenjohto- ja tähtäysjärjestelmällä. Käsite "rynnäkköhelikopteri" sisältää erikoisrynnäkköhelikopterit ja monitoimirynnäkköhelikopterit.

(N) Käsite "erikoisrynnäkköhelikopteri" tarkoittaa rynnäkköhelikopteria, joka on suunniteltu käyttämään ensisijaisesti ohjuksia.

Erikoisrynnäkköhelikopterit voidaan edelleen jakaa panssarintorjuntahelikoptereihin, ilmataisteluhelikoptereihin ja muihin erikoisrynnäkköhelikoptereihin. Alajako määräytyy helikopterin pääaseistuksen ja sen toimintaan liittyvän tulenjohto- ja tähtäysjärjestelmän mukaan.

(O) Käsite "monitoimirynnäkköhelikopteri" tarkoittaa rynnäkköhelikopteria, joka on suunniteltu toteuttamaan useita sotilaallisia tehtäviä ja on varustettu käyttämään ohjuksia.

Monitoimirynnäköhelikopterit voidaan edelleen jakaa panssarintorjuntahelikoptereihin, ilmataisteluhelikoptereihin ja rynnäkkötukihelikoptereihin. Alajako määräytyy helikopterin pääaseistuksen ja toimintatavan mukaan.

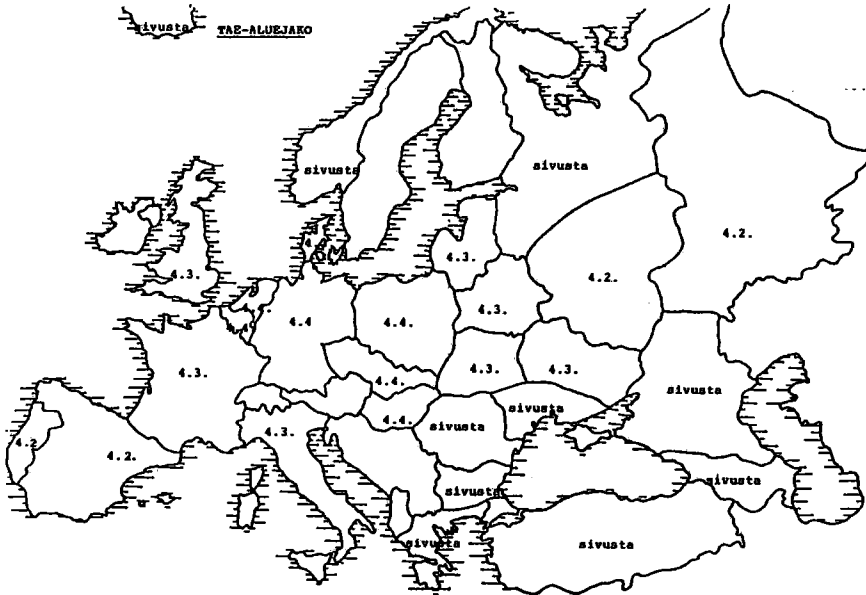
(P) Käsite "tukihelikopteri" tarkoittaa taisteluhelikopteria, joka ei täytä niitä vaatimuksia, jotka on asetettu rynnäköhelikopterille ja joka voi olla varustettu monenlaisilla itsepuolustus- ja aluevaikutteisilla aseilla kuten tykeillä ja ohjaamattomilla raketeilla, pommeilla tai sirotteilla tai joka voi olla varustettu muiden sotilaallisten tehtävien toteuttamista varten.

Tukihelikopterit voidaan edelleen jakaa tulitukihelikoptereihin, tiedusteluhelikoptereihin ja muihin tukihelikoptereihin. Alajako määräytyy helikopterin pääaseistuksen, muun välineistön ja toimintatavan mukaan.

(Q) Käsite "sopimuksen käsittelemät tavanomaiset aseet ja välineet" tarkoittaa taistelupanssarivaunuja, panssaroituja taisteluajoneuvoja, tykistöaseita, taistelulentokoneita, ensisijaisesti koulutukseen tarkoitettuja lentokoneita, aseistamattomia koulutuslentokoneita, ja taisteluhelikoptereita, aseistamattomia kuljetushelikoptereita, siltapanssarivaunuja, kuljetuspanssarivaunuja muistuttavia ajoneuvoja ja rynnäköpanssarivaunuja muistuttavia ajoneuvoja, jotka ovat tietojen vaihdon kohteena tietojenvaihdon määräysten mukaisesti.

(R) Käsite "palveluskäytössä", kuten sitä sovelletaan tavanomaisiin asevoimiin ja tavanomaiseen aseistukseen ja varustukseen, tarkoittaa taistelupanssarivaunuja, panssaroituja taisteluajoneuvoja, tykistöaseita, taistelulentokoneita, ensisijaisesti koulutukseen tarkoitettuja lentokoneita, aseistamattomia koulutuslentokoneita, ja taisteluhelikoptereita, aseistamattomia kuljetushelikoptereita, siltapanssarivaunuja, kuljetuspanssarivaunuja muistuttavia ajoneuvoja ja rynnäköpanssarivaunuja muistuttavia ajoneuvoja, jotka sijaitsevat sovellusalueella, paitsi niitä, jotka kuuluvat organisaatioille, jotka

Liite 2

on suunniteltu rauhanajan sisäisen turvallisuuden ylläpitämiseen liittyviin tehtäviin tai jotka sisältyvät 3. artiklassa esitettyihin poikkeuksiin.

(S) Käsitteet "kuljetuspanssarivaunua muistuttava ajoneuvo" ja "rynnäköpanssarivaunua muistuttava ajoneuvo" tarkoittaa panssaroitua ajoneuvoa, joka rakentuu samalle alustalle ja on ulkoisesti samannäköinen kuin kuljetus- tai vastaavasti rynnäköpanssarivaunu, mutta jossa ei ole tykkiä, jonka kaliiperi on 20 millimetriä tai sitä enemmän ja joka on rakennettu tai modifioitu siten, että sillä ei ole mahdollista kuljettaa taistelukykyistä jalkaväkiryhmää. Ottaen huomioon Genevessä 12.8.1949 solmitussa sopimuksessa "maavoimiin kuuluvien haavoittuneiden ja sairaiden aseman parantamisesta" annetut määräykset, jotka suovat erityisaseman sairasaajoneuvoille, kuljetuspanssarivaunusairasaajoneuvoja ei sisällytetä panssaroituihin taisteluajoneuvoihin eikä kuljetuspanssarivaunua muistuttaviin ajoneuvoihin.

Liite 3

A. NL:n hallituksen lausunto (Epävirallinen käännös)

Edistääkseen 19.11.1990 allekirjoitetun TAE-sopimuksen täytäntöönpanoa NL:n hallitus toteaa hyväksyvänsä seuraavat sopimuksen ulkopuoliset velvoitteet

I

NL pitää sopimusalueella rannikkopuolustusjoukoissaan 813 taistelupanssarivaunua, 972 panssaroitua taisteluajoneuvoa ja 846 tykistöasetta; merijalkaväessään 120 taistelupanssarivaunua, 753 panssaroitua taisteluajoneuvoa ja 234 tykistöasetta sekä strategisissa joukoissaan 1 701 panssaroitua taisteluajoneuvoa.

II

40 kk sopimuksen voimaantulosta ja sen jälkeen NL:n enimmäiskiintiöiden tulee olla sille TAE-sopimuksessa määrättyjä tasoja ja alatasoja noudattaen saman verran pienemmät kuin mitä rannikkopuolustusjoukoissa ja merijalkaväessä on TLE-järjestelmiä. Esimerkiksi panssarivaunuja NL:lla voi olla sopimuksen sovellutusalueella enintään 13 150, joista 10 500 aktiivijoukoilla, 7 150 alialueella 4.3. (Baltian, Valko-Venäjän, Karpaattien ja Kiovan sotilaspiirissä) sekä 1 850 sivustoilla kuten on aikaisemmin sovittu.

III

1. Vähennysvelvoitteensa lisäksi NL vähentää TLE-järjestelmiään saman verran kuin sillä oli näitä järjestelmiä sovellutusalueella sopimuksen allekirjoitushetkellä, eli 933 taistelupanssarivaunua, 1 725 panssaroitua taisteluajoneuvoa ja 1 080 tykistöasetta.

2. Vähennys suoritetaan hävittämällä tai muuntamalla (konvertoimalla) siviilikäyttöön 933 taistelupanssarivaunua ja hävittämällä 1 080 tykistöasetta. 1 725 panssaroidusta taisteluajoneuvosta 972 joko hävitetään tai muunnetaan siviilikäyttöön ja 753 MT-LB tyyppistä panssariajoneuvoa muunnetaan TAE-sopimuksessa määrätyn meneteltävän mukaan miehistönkuljetusvaunuista niin sanotuiksi "look-alike"-tyypeiksi, jolloin ne eivät kelpaa alkuperäiseen tarkoitukseensa.

3.50 % yllä mainituista 933 taistelupanssarivaunusta ja 972 panssaroidusta taisteluajoneuvosta hävitetään tai muunnetaan sovellutusalueella. 50 % tykistöaseista hävite-

tään sovellutusalueella TAE-sopimuksessa asetetuissa aikarajoissa. Loput TLE-järjestelmistä siirretään sovellutusalueen ulkopuolelle ja vastaava määrä hävitetään tai muunnetaan sovellutusalueen ulkopuolella sopimuksessa säädetyssä ajassa ja niin, että TLE-järjestelmien hävittäminen tai muuntaminen sotilaallisesti käyttökelvottomaksi voidaan näkyvästi todeta. Hävittämis- tai muuntamispaikka ilmoitetaan samoin kuin TLE-tyypit ja lukumäärät.

IV

Strategisten ohjusjoukkojen miehistönkuljetuspanssarit eivät kuulu TAE-sopimuksen lukumääriä koskevien rajoitusten piiriin sopimuksen 3. artiklan 1 luvun F kohdan mukaan (sisäinen turvallisuus). Näitä joukkoja ei saa varustaa muilla TLE-järjestelmillä kuin kuljetuspanssarivaunuilla.

V

Rannikko puolustusjoukkojen ja merijalkaväen sovellutusalueella oleviin TLE-järjestelmiin voidaan kohdistaa haastetarkastuksia tarkastuspöytäkirjan määräysten mukaisesti. Näiden joukkojen hallussa oleva TLE-järjestelmien tehokas verifiointi täytyy voida taata. NL sitoutuu antamaan erikseen sopimusosapuolille tietoa näiden joukkojen TLE-järjestelmistä noudattaen informaatiovaihtopöytäkirjan määräyksiä.

VI

Kaikki maasijoitteiset sovellutusalueella olevat TLE-järjestelmät, riippumatta niiden alistussuhteesta kuuluvat sopimuksen lukumäärärajoitusten piiriin, ellei toisin määrätä (a) tässä lausunnossa, (b) TAE-sopimuksessa, tai (c) meri-ilmavoimien maasijoitteisia lentokoneita koskevassa julistuksessa.

VII

Tämä NL:n hallituksen antama lausunto yllä mainittuine sitoumuksineen astuu voimaan yhtä aikaa sopimuksen kanssa, on juridisesti sitova ja voimassa saman ajan kuin sopimus.

B. NL:n edustajan yhteisessä neuvotteluryhmässä antama lausunto

Sopimuksen täytäntöönpanon edistämiseksi NL:n hallitus toteaa seuraavaa:

1. NL hävittää tai muuntaa siviilikäyttöön vuosina 1991-1995 yllä mainitussa lausunnossa esitettyjen määrrien lisäksi 6 000 taistelupanssarivaunua, 1 500 panssaroitua taistelujoneuvoa ja 7 000 tykistöasetta Uralin takana olevista TLE-järjestelmistään. Hävittäminen ja muuntaminen suoritetaan niin, että riittävän näkyvästi voidaan todeta kaluston tulleen hävitetyksi tai muunnetuksi sotilaallisesti käyttökelvottomaksi. Näiden panssarivaunujen, panssaroitujen taistelujoneuvojen ja tykistöaseiden lukumääristä ja sijoituspaikoista annetaan sopimusosapuolille etukäteisilmoitus ja tiedot. TLE-järjestelmien eliminointi voi myös tapahtua niiden operatiivisen käyttöiän päättyessä.

2. NL siirsi tammikuun 1989 ja sopimuksen allekirjoitushetken 19.11.1990, välisenä aikana yksipuolisten supistusten, Itä-Euroopasta vetäytymisen ja uuteen puolustusliseen doktriiniin siirtymisen johdosta Uralin taakse 16 400 taistelupanssarivaunua, 15 900 panssaroitua taistelujoneuvoa ja 25 000 tykistöasetta.

Näistä TLE-järjestelmistä 8 000 taistelupanssarivaunua, 11 200 panssaroitua taisteluajoneuvoa ja 1 600 tykistöasetta on luovutettu sotilasyksiköille itäisessä NL:ssa näiden joukkojen uudelleen aseistamiseksi tai niiden aseistuksen täydentämiseksi.

Osa TLE-järjestelmistä, joka on siirretty Uralin taakse (8 400 taistelupanssarivaunua ja 700 panssaroitua taisteluajoneuvoa ja 16 400 tykistöasetta) on sijoitettu varastoihin. Lisäksi 7 000 tykistöasetta on käytetty korvaamaan vanhentuneita tykistöaseita tai niiden korjaamiseen.

Näitä varastoissa olevia TLE-järjestelmiä käytetään korvaamaan vanhentunutta kalustoa, ja itäisessä NL:ssa, myös täydentämään joukkojen kalustoa.

Sopimuksen astuessa voimaan Uralin taakse ennen TAE-sopimuksen allekirjoittamista siirrettyjen panssarivaunujen, panssaroitujen taisteluajoneuvojen ja tykistöaseiden sijoituspaikat ja lukumäärät ilmoitetaan 1.7.1991 vallitsevan tilanteen mukaan. Nämä kolme TLE-järjestelmätyyppiä varastoidaan erikseen.

3. Ennen TAE-sopimuksen allekirjoittamista Uralin taakse siirrettyä kalustoa ei käytetä strategisen reservin tai operatiivisten yhtymäryhmien luomiseen eikä niitä varastoida siten, että ne voidaan nopeasti siirtää takaisin sovellutusalueelle, eli niitä ei varastoida kokonaisuuksina sotilaallisten yhtymien käyttöön.

Sotilaalliset yhtymät ja yksiköt, jotka ovat sovellutusalueella organisoidaan puolustuksellisen doktriinin mukaisesti ottaen huomioon TAE-sopimuksessa asetetut riittävyystasot.

Lähdeviitteet

1. Dale R. Hearspring, *The Soviet High Command Looks at Gorbatshev*, Adelphi Paper, 235, Spring 1989, s. 50.
2. Michael McCwire, *Perestroika and Soviet National Security*, Washington D.C., 1991, s. 245.
3. Sama, s. 359.
4. Ks. esim. *Survival*, May-June 1989, s. 274-275.
5. *Cutting Conventional Forces*, Institute for Defense and Disarmament Studies, Brookline, July 1989, s. 33-37.
6. Sama.
7. SIPRI Yearbook 1990, New York 1990, s. 482; ACDA, *CFE Negotiations on Conventional Forces in Europe*, s. 7; *Wehrkunde*, N:o 8, 1989, s. 85.
8. *Arms Control Reporter* 1989, s. 408. B. 423.
9. Air Vice-Marshal R.A. Mason, *Airpower in conventional arms control*, *Survival*, September/October 1989, s. 403.
10. *Vienna Fax*, 28 May 1991, vol 2 No 5, s. 4-5.
11. *Vienna Fax*, 28 May 1991, vol 2 No 5, s. 6.
12. Sama.
13. Juha Harjula, Pauli Järvenpää, TAE-sopimus vaarassa kalustosiirtojen vuoksi, *Helsingin Sanomat* 19.3.1991.
14. *Försvarets Forum* 1/1991.
15. *Arms Control Reporter* 1990, s. 407. B3. 408.
16. *Jane's Defence Weekly*, 22 December 1990 s.1257.
17. *Izvestija* 5.4.1991. Asevoimien yleisesikunnan päällikön, armeijakenraali Mihail Moisejevin artikkeli.
18. Kalevi Ruhala, Arto Nokkala, Juha Harjula, Pohjolan ja Itämeren maiden sotilaallinen potentiaali, *ARNEK*, huhtikuu 1991, s. 60.